

Kriza ustvarjalnosti v sodobnih slovenskih muzejskih praksah

Teja Močnik

Ni prav vsak dan »ta veseli dan«, ko bi se na Slovenskem odprla vrata novega kulturnega hrama. Še posebej ne takšnih razsežnosti, s kakršnimi se lahko pohvali Gorenjski muzej, katerega nova stalna razstava *Prelepa Gorenjska* se razprostira na 1500 kvadratnih metrih prenovljenega dvorca Khiselstein v starem mestnem jedru Kranja. Kot je v katalogu razstave poudarila njegova direktorica Marija Ogrin, ima Gorenjski muzej sicer številne razstave, razpršene po Gorenjskih krajih, vendar nobena ne združuje vsega gorenjskega življa. Oziroma z njenimi besedami: »*Kljub atraktivnosti ostalih razstav obstaja vrzel, saj celotna Gorenjska ni bila nikjer predstavljena na enem mestu.*«

Avtorji razstave so konceptualni navdih za postavitev črpali predvsem iz zapuščine dveh velikih Gorenjcev, glasbenika Slavka Avsenika – po njegovi pesmi je razstava tudi dobila ime – ter pesnika Franceta Prešerna, od katerega so si izposodili znane verze za posamične sklope razstave (npr. *Bliža se železna cesta, Žive naj vsi narodi, Ko brez miru okrog divjam, prjatli prašajo me kam*). Kjer je zmanjkalo prešernovske niti, koncept sledi ljudskim pesmim (npr. *Bod moja, bod moja, ti bom lešnikov dal!*).

Zbirateljstvo ali interpretacija?

Razstava je razdeljena na dvanajst sob oziroma vsebinskih sklopov, ki si sledijo v zgodovinskem nizu od prvih poselitev do obdobja 20. stoletja. Zajeti poskuša različne socialne sloje, od kmetovalcev, graščakov, meščanov in delavstva, s tem pa tudi različne življenjske pogoje, sloge ter obdobja, ki so vplivala na razvoj gorenjskih krajev (obdelovanje zemlje, razvoj železarstva, življenje na gradovih, sejmarstvo, življenje meščanov, industrializacija). Pomemben del razstave je namenjen predstavitvi prometa (tovorjenje, prevoz z živalmi, gradnja železnice) ter bujenju narodne zavesti. Predstavi nam tudi cerkveno umetnost in ljudsko umetnost 19. stoletja ter obdobje novejših zgodovine, ki se zaključijo s koncem 20. stoletja.

Kot so zapisali avtorji v spletni predstavitvi razstave, je »*Prelepa Gorenjska poklon deželi in ljudem. Je pa tudi klic k srčnosti, da skrbno ohranjamo, kar smo prejeli od prednikov.*« In zd se, da se prav v tem stavku skriva največja zagata nove stalne razstave, torej pretiran poudarek h konceptu ohranjanja, malo prostora pa dopušča za družbeno refleksijo.

Sodoben muzej naj bi bil prostor dialoga med preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo. Prostor, ki odpira polje za diskusijo.

Prostor, v katerem se s pomočjo zgodb iz preteklosti pričnemo zavedati izzivov današnje družbe. S tem nikakor ne zanikamo tistega poslanstva muzeja, ki je utemeljeno na ohranjanju predmetne dediščine, kljub temu pa mora biti ta funkcija smiselno ovrednotena v kontekstu razstave. Razstava ni prostor zbirateljstva (z zbiranjem, analiziranjem in hranjenjem predmetov se ukvarja kustodiat), temveč prostor interpretacije. Predmet je tam zaradi zgodbe, metafore, sporočila, in ne obratno.

Prelepa Gorenjska k temu vprašanju dokaj posrečeno pristopi z zgodbo pesnice Josipine Turnograjske, ki nas preko osebne izpovedi popelje v življenje meščanstva in hkrati odpre problematiko ženskega vprašanja. Toda kakor pri drugih sklopih tudi tu subtilno sporočilo potone pod težo materialnih dokazov, bogatega, a življenjsko dokaj neprepričljivega prikaza meščanske sobe. Podobno kot v kmečki izbi se tudi na tem mestu ni mogoče znebiti občutka, da je v imenu estetskega poslanstva želel muzej za vsako ceno strpati na eno mesto vse najlepše kose meščanskega oziroma kmečkega pohištva iz svoje zbirke. Ravno s tem pa razstava zadiši po že videnem (podobnosti so očitne z drugimi razstavami Gorenjskega muzeja, kot so »Ljudska umetnost na Gorenjskem«, »Železna nit«, »Prešernova spominska soba«).

Skozi razstavo nas spremljajo številni zvočni in video posnetki, zanemarjen pa je prav tisti čut, ki bi moral najbolj prosperirati vpricho predmetne prezence, torej tip. Obiskovalec je zgolj opazovalec in poslušalec, ne pa tudi aktivni udeleženec v razstavi, raziskovalec. Še posebej za najbolj množičnega obiskovalca slovenskih muzejev – učenca, šolarja – je interaktivne izkušnje zagotovo premalo, pa čeprav bi bilo za njegovo intrinzično motivacijo potrebno zelo malo. Na primeru šolstva se kar sama

od sebe ponuja primerjava tablic, ki so jih v šolah uporabljali nekoč, s tabličnimi računalniki, ki jih v nekaterih slovenskih šolah že uporabljajo kot učne pripomočke. Tehnološka rešitev v nasprotju s konvencionalnim prikazom ponuja številne inovativne možnosti, razstava pa bi se s tem približala bolj interaktivnemu doživetju ter na ta način poskušala preseči dokaj rigidno podobo, ki jo ima institucija muzeja na Slovenskem nasploh.

Udeleženi obiskovalec

Kot primer dobre prakse lahko na tem mestu navedemo interaktivno doživetje v muzeju Lipikum v Lipici. Tehnološko in oblikovno dokaj dovršena razstava nas na multimedijški način popelje skozi zgodbo o avtohtonem slovenskem konju. Z močjo zvočnih, vizualnih in tipnih efektov – povzpemo se lahko celo na skulpturo konja v naravni velikosti – ustvarja doživetje nekakšnega potovanja; z aktivno vključenostjo ima obiskovalec občutek, da je sam postal del zgodbe. Pomemben element razstave je tudi njena prilagojenost najmlajšim obiskovalcem, saj je mnogo eksponatov postavljenih v njihovi višini ter predstavljenih njihovemu razumevanju primerno. S tem muzej v Lipici dejansko dosega kar najširši krog populacije.

Konvencionalni pogled skozi faktografsko nizanje predmetov na linearni časovnici lahko razstavo v njenem ustvarjalnem bistvu zelo omejuje, s tem pa še dodatno utrjuje stereotipno podobo muzeja kot okostenele institucije, v kateri mnogi vidijo le shrambo starih omar, skrinj, prtičev, svitkov, konjskih vpreg in vozov, posodja, starega denarja in nakita. Preglednost, ki jo takšno faktografsko nizanje vzpostavlja, drži obiskovalca na distanci, manjka osebni aspekt, ki bi na obiskovalca apeliral čustveno, ga afektiral, vabil k dotiku, razmišljanju, sklenitvi pakta. Brez tega je lahko muzejsko doživetje nadvse površinsko.

Muzeji se po svoji formi in namenu razlikujejo. Od nacionalnih, regionalnih, tematskih, do tistih, ki nastanejo iz posamičnih družbenih akcij (primer zagrebškega Muzeja prekinjenih razmerij ali beograjskega Muzeja nasilja); od muzejev, ki imajo na voljo visoka proračunska sredstva, do tistih, ki se financirajo sami. Ti dejavniki pa še ne zagotavljajo uspeha posameznega muzeja, ki je odvisen predvsem od mere ustvarjalnosti, s katero muzej prezentira svojo vsebino, bodisi skozi razstave, muzejske in spletne trgovine, obmuzejske programe, kavarne ... Proračunska sredstva so lahko pogosto celo potuha za zaspanost, na kateri določene javne institucije jadrajo skozi čas, saj se jim za svoj obstanek ni potrebno pretirano truditi. V mestu muze-

Proračunska sredstva so lahko pogosto celo potuha za zaspanost, na kateri določene javne institucije jadrajo skozi čas, saj se jim za svoj obstanek ni potrebno pretirano truditi.

jev, Berlinu, tako obstaja mnogo različnih konceptov. Na eni strani srečamo komercialne muzeje, ki tržijo zgodovino skozi populistični princip ter predstavljajo pomemben prispevek k turistični filozofiji in ekonomiji mesta (npr. muzej NDR, muzej berlinske klobase »Currywurst« in podobni), na drugi strani pa imamo velike, družbeno odgovorne muzeje z zaledjem, kot je denimo nacionalni in celo svetovni ravni pomemben Judovski muzej. Skupne so jim privlačne, zanimive in interaktivne razstave – ter vrsta za karte.

A preden zaključimo, pretresimo še en pojem. In sicer pojem stalne razstave. Kaj to pravzaprav pomeni v času hitrih družbeno tehnoloških sprememb? Kako hitro lahko neka razstava zastara, kako hitro lahko postane zgolj ideološki produkt neke ere? In navsezadnje, ima koncept stalne razstave sploh še prihodnost? Dobra umetnina je brezčasna, o tem ne dvomimo. In tudi odlična razstava je ustvarjalno delo, v katerem se lahko povsem kredibilno približa umetnini. Vrnimo se k že omenjenemu Judovskemu muzeju: gre za veličasten muzej, tudi arhitekturno nadvse domišljen. Pravzaprav je spomenik in muzej obenem. Ko se sprehajamo po njegovih monumentalnih prostorih, je vse polno preigravanja s črno barvo in sivino betona, ki v obiskovalcu vzbuja asociacije na temno judovsko zgodovino. Na nekem mestu vstopimo v nekakšen betonski silos. Po celotni površini tal ležijo železne skulpture, ki spominjajo na glave, na mnogo, premnogo glav. Celoten muzej nenehno odpira izhodišča, a pušča širne možnosti interpretacij. Ponuja vprašanja, odpira prostor za razpravo. In v tem je njegov največji čar, njegova nadčasnost, s katero se razstava o judovski zgodovini in kulturi približuje umetniškimi ciljem.

V tem smislu pojem stalne razstave zagotovo ima prihodnost, vprašanje pa je, če lahko takšno svetlo prihodnost doseže tudi na Slovenskem. Morda. A najbrž le s korenitimi spremembami notranje organiziranosti javnih muzejev, ki bi omogočile večji ustvarjalni pretok ter večjo mero fleksibilnosti. Razpisi dajejo možnost novim idejam. Tega se v Berlinu že dolgo zavedajo. Razstave, ki so smetana muzeja, oblikujejo tisti, ki znajo iz njih iztisniti največ, zato se ideje iščejo na trgu. ●